

H04-
1993

holland festival

opera

muziek

jaarverslag 1993

theater

dans

film

f. 091: 792. 8: 785. 1: 792. 5 (492. 621) (060. 555)

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

J A A R V E R S L A G 1 9 9 3

Bestuursverslag

1. Inleiding	1
2. Bestuur	5
3. Organisatie	8

Accountantsverklaring	10
------------------------------	-----------

Jaarrekening

Balans per 31 december 1993	11
Exploitatierkening 1993	13
Toelichting op de balans	15
Toelichting op de exploitatierkening	20

BESTUURSVERSLAG

1. INLEIDING

In 1993 vond het 46e Holland Festival plaats, het zal te boek staan als een festival waarbij vrijwel over de hele linie sprake is geweest van een verrassend grote toename van de publieke belangstelling. De gemiddelde zaalbezetting bedroeg 91% (vergelijk 1992: 76%). In vergelijking met andere jaren, waarbij de belangstelling veel meer was toegespitst op een aantal specifieke voorstellingen (Théâtre du Soleil en John Eliot Gardiner in 1991 en Van Manen en Nono/Stockhausen in 1992), was het programma 1993 als geheel veel meer in trek. De verklaring hiervoor is primair gelegen in het feit dat het programma een duidelijke samenhang vertoonde en als consistent werd ervaren. Bovendien bleken bepaalde centrale figuren als Reich, Górecki, De Leeuw, Langhoff en De Keersmaeker sterk tot de verbeelding te spreken. Al deze figuren vertegenwoordigden een wereld waarmee het overigens qua leeftijd zeer gemêleerde publiek zich kennelijk goed kon identificeren.

De grootste belangstelling ging uit naar opera c.q. muziektheater, dans, de jeugd-voorstellingen en *Muziek en dans uit Indonesië*. Vrijwel alle voorstellingen uit deze vier categorieën waren totaal uitverkocht. Van het muziektheaterwerk *Antigone* werd wegens de overweldigende belangstelling zelfs een extra voorstelling ingelast; hetzelfde gold overigens ook voor de jeugdvoorstellingen *Voyeurs II* en de theatervoorstelling *Rede an den kleinen Mann*.

Voor de eerste maal is geëxperimenteerd met boventiteling bij theatervoorstellingen in een voor ons onbekende taal, te weten *Ubu Roi*, een voorstelling van het Nationaal Theater uit Craiova (Roemenië). Gezien de zeer gunstige ervaringen en de positieve publieke reacties zal boventiteling bij buitenlandse theatervoorstellingen in een voor ons onbekende taal in de toekomst opnieuw worden toegepast.

Ook voor de in totaal elf concerten van de muziekprogrammering was de belangstelling dit jaar groter dan andere jaren. Met uitzondering van de concerten door het Radio Kamerorkest (Pousseur) en het Symfonisch Orkest en Koor van de Vlaamse Opera, waren alle concerten goed tot zeer goed (Marathonconcert, Schönberg Ensemble/Nederlands Kamerkoor, Ebony Band en Radio Filharmonisch Orkest) bezocht.

Ook het filmprogramma dat dagelijks plaatsvond in het Filmmuseum was zeer in trek. Het Technicolor-programma *Kleurig Hollywood* in Tuschinski werd minder goed bezocht dan verwacht, maar daar stond tegenover dat de programmering als zodanig veel waardering genoot.

Tot de hoogtepunten van het Holland Festival 1993 kunnen gerekend worden:

- . *Antigone* van Ton de Leeuw, zowel het werk als de realisering ervan in de Gashouder op het terrein van de Westergasfabriek;
- . *Le nozze di Figaro* van W.A. Mozart onder leiding van John Eliot Gardiner;
- . *The Cave* van Steve Reich, een poging tot vernieuwend muziektheater, waarbij door de toepassing van video, geluid en licht nieuwe richtingen werden aangegeven:

- . de Ebony Band met werk van de Amerikaanse componist Robert Graettinger (een ontdekking);
- . het Radio Symfonie Orkest onder leiding van Zoltan Pesko met als grote verrassing het nieuwe orkestwerk van Klas Torstensson;
- . de première van het in opdracht van het Holland Festival geschreven werk *Jetzt immer Schnee...* van Goebaidoelina door het Schönberg Ensemble en het Nederlands Kamerkoor;
- . het optreden van het dansgezelschap Rosas uit Brussel;
- . Jiří Kylián's nieuwste choreografie *Whereabouts unknown*;
- . de theateervoorstellingen *Der Zerbrochne Krug* en *Le baruffe chiozzotte*;
- . het Technicolor-programma *Kleurig Hollywood* in Tuschinski.

Er was in dit festival één duidelijke tegenvaller: de slechte verkoopresultaten van de Holland Festival Almanak. Hoewel deze qua inhoud en vormgeving algemeen werd geprezen, heeft slechts een relatief klein aantal bezoekers van onze voorstellingen het belang van de Almanak ingezien, niettegenstaande de prijs die voor dit ruim 200 pagina's tellende boekwerk laag was gehouden (f 24,50).

Daarentegen bestond er grote belangstelling voor het fotoboek *Rosas Album* van Herman Sorgeloos, een uitgave van het Theater Instituut Nederland en vervaardigd ter gelegenheid van het optreden van Rosas in Amsterdam.

Het randprogramma bestond dit jaar uit inleidingen (12x), nabesprekingen (7x) en ontmoetingen (5x). Meestal vonden deze plaats op locatie van de desbetreffende voorstelling maar ook in het Nederlands Filmmuseum. Ongeveer 3000 bezoekers hebben hiervoor belangstelling getoond.

Thema's

De programmering van het Holland Festival 1993 stond in het teken van een vijftal hoofdthema's, te weten nieuwe Amerikaanse muziek; de componisten Ton de Leeuw en Henryk Górecki, de Duitse theatermaker Thomas Langhoff en de Belgische choreografe Anna Teresa De Keersmaeker, die ditmaal de centrale choreograaf van het dansprogramma was. Tevens werd de cyclus rond Stravinsky's laatste scheppingsperiode voortgezet met een uitvoering van *Threni*.

Opera/muziektheater

De kern van de programmering bestond uit een zestal muziek-dramatische werken: Hector Berlioz' *Les Troyens* (coproductie met VARA Radio) en *Roméo et Juliette* (productie van De Nederlandse Opera) respectievelijk door solisten, het Radio Filharmonisch Orkest en het Groot Omroepkoor onder leiding van Edo de Waart en het Rotterdams Philharmonisch Orkest, koor van De Nederlandse Opera onder leiding van Simon Rattle; vervolgens een voortzetting van de in 1990 gestarte, nog steeds zeer succesvolle cyclus Mozart-opera's onder leiding van John Eliot Gardiner met *Le Nozze di Figaro* voor een uitverkocht Concertgebouw; eveneens voor uitverkochte zalen - en dat mag opmerkelijk worden genoemd - een viertal voorstellingen van *The Cave, a Documentary Music Theatre Work* van Steve Reich en Beryl Korot, voor de eerste maal in Nederland uitgevoerd in de zogenaamde Goederenbeurszaal van de Beurs van Berlage, en tien voorstellingen van *Pelléas et Mélisande* van Claude Debussy, een productie van De Nederlandse Opera, in Het Muziektheater met het Rotterdams Philharmonisch Orkest in topvorm onder leiding van Simon Rattle in een even opvallende als controversiële regie van de Amerikaan Peter Sellars.

Een opmerkelijke locatie voor het moderne muziektheater bleek de Gashouder op het terrein van de Westergasfabriek : Ton de Leeuws nieuwste muziekdramatische werk *Antigone* kwam hier voor het eerst tot uitvoering. Het Radio Kamerorkest, een ad hoc mannenkoor en een gemengd koor met Martine Mahé in de titelrol, stonden onder leiding van Reinbert de Leeuw. De regie was in handen van de Franse regisseur André Engel, die op een indrukwekkende manier gebruik maakte van deze bijzondere locatie. Deze produktie kwam tot stand in samenwerking met NOS Televisie, Radio 4 en De IJsbreker. Onmiddellijk na afloop van de uitvoeringen werden de TV-opnamen gemaakt; de uitzending vond plaats op 19 november 1993. Met de realisering van deze muziekdramatische produktie is het Holland Festival een nieuwe weg opgegaan, namelijk het zelf produceren in samenwerking met derden van nieuwe werken. In 1994 zal dit beleid worden voortgezet.

Muziek

Het Amerikaans muziekprogramma bood een combinatie van gevestigde namen en jonge talenten.

Er was muziek van klassieken als Edgar Varèse en Charles Ives, van 'klassieke modernisten' als Morton Feldman en Steve Reich, maar ook van minder bekende figuren als Lou Harrison en Robert Graettinger. Deze laatste was arrangeur bij het orkest van Stan Kenton en componist van hoogst originele werken waarin een fusie tot stand kwam tussen jazz en avant-gardemuziek. De uitvoering door de Ebony Band onder leiding van Gunther Schuller zal men niet licht vergeten. Daarnaast was er aandacht voor het werk van de jonge generatie, met name voor de ritmische, vitale en onacademische muziek van de componisten die verbonden zijn aan het Newyorkse Bang On a Can Festival. Hoogtepunt van dit onderdeel was een negen uur durend marathon-concert.

Naast de Amerikanen dus aandacht voor de Poolse componist Henryk Górecki (1933). Zowel diens tweede als derde symfonie werden tijdens dit festival voor de eerste maal in Nederland uitgevoerd. Het Holland Festival verleende Górecki opdracht tot het schrijven van een nieuw werk voor het Schönberg Ensemble, getiteld *Kleines Requiem für eine Polka* (voor piano en dertien instrumenten). De eerste uitvoering vond plaats op 12 juni.

Aan Goebaidoelina was eveneens opdracht verleend tot het componeren van een werk voor het Schönberg Ensemble en het Nederlands Kamerkoor. Aanvankelijk bestemd voor 1992, beleefde dit werk, dat is getiteld *Jetzt immer Schnee*, zijn wereldpremière tijdens dit festival. Zowel de compositie als de uitvoering maakten grote indruk op het talrijke publiek.

Naast de Amerikanen en Górecki veel aandacht voor de Nederlandse componist Ton de Leeuw. Afgezien van de wereldpremière van *Antigone* waren er uitvoeringen van diens koorwerken *Transparence* en *Cinq Hymnes* alsmede een concert door het Nieuw Ensemble met uitsluitend werken van deze componist. Naast het al eerder genoemde Marathon-concert met in totaal ongeveer 25 werken waren nog tien andere concerten geprogrammeerd met 35 composities uit de twintigste eeuw.

Theater

De theaterprogrammering bestond in feite uit drie onderdelen: een optreden van het Nationaal Theater uit Craiova (Roemenië) met *Ubu Roi* van Jarry in een bewerking van en geregisseerd door de inmiddels in Europa zeer gewaardeerde theaterregisseur Silviu Purcarete, vervolgens drie voorstellingen door het Piccolo Teatro di Milano met Goldoni's comédie *Le baruffe chiozotte* uit 1762 in een regie van de vermaarde Goldoni-specialist Giorgio Strehler, en tenslotte een drietal produkties van het Deutsches Theater Berlin met *Der Zerbrochne Krug* van Von Kleist en Toergenjev's *Ein Monat auf dem Lande*, beide geregisseerd door Thomas Langhoff en *Die Rede an den kleinen Mann* van Wilhelm Reich in meesterlijke interpretatie van de grote Duitse acteur Ignaz Kirchner.

Dans

Afgezien van het optreden van het Nederlands Danstheater met Kyliáns prachtige nieuwe choreografie *Whereabouts unknown*, bestond het dansprogramma geheel uit een aan Anne Teresa De Keersmaeker gewijd retrospectief. Met deze terugblik op het werk van De Keersmaeker, waarvoor een programma was samengesteld dat bestond uit vier producties, werd opnieuw de betekenis van deze zeer persoonlijke en eigenzinnige danskunstenares op overtuigende wijze aangetoond. Dit programma behoorde tot de meest succesvolle onderdelen van het Holland Festival 1993, ook vanwege de enorme publieke belangstelling. Naast de presentatie van haar choreografisch werk, waaronder de wereldpremière van een nieuw ballet op muziek van J.S. Bach met Jos van Immerseel als pianist, werd door het Theaterinstituut Nederland in coproductie met Rosas, De Munt in Brussel, het Festival van Vlaanderen, het Théâtre de la Ville in Parijs, Het Muziektheater te Amsterdam en het Holland Festival, een boek met foto's van Herman Sorgeloos uitgebracht onder de titel *Rosas Album*. Alle voorstellingen vonden plaats in de Beurs van Berlage; hier was tevens een fototentoonstelling van Herman Sorgeloos met foto's van het werk van Anne Teresa De Keersmaeker ingericht.

Film

Zeven bijzondere films, uit de beginperiode van Technicolor, werden in het Amsterdamse Tuschinski-theater vertoond, een coproductie van het Nederlands Filmmuseum, De Volkskrant, MGM Cinemas en het Holland Festival. Daarenboven nog een drietal programmaonderdelen bestaande uit verschillende films rondom Anne Teresa De Keersmaeker, een serie van vier onder de titel *Klassieke Meesters, dirigenten op het witte doek*, beide onderdelen in samenwerking met het Nederlands Filmmuseum, en tenslotte een programma onder de titel *Cinema Indonesië* in samenwerking met het Tropeninstituut; een programma met films over Indonesische muziek en dans, werken over het koloniale tijdperk en de opbouw van de republiek alsmede recente voorbeelden van de Indonesische artistieke film.

Niet-westers

Het niet-westerse programma had als thema muziek en dans uit Indonesië. Ensembles uit Java, Borneo, Kalimantan en Sumatra traden op in een reeks spectaculaire voorstellingen in het Tropeninstituut. Het zeer gevarieerde programma reikte van klassieke Middenjavaanse dansen tot aan verfijnde Soedanese muziek, rituele Dayak-maskerdansen en subtiele Batak-dans. Het was een coproductie van het Koninklijk Instituut voor de Tropen en het Holland Festival in samenwerking met het Extra European Arts Committee.

Jeugd

Na het geslaagde Voyeurs I-project, waarin beeldende kunst centraal stond, speelde moderne muziek de hoofdrol in het in 1993 gepresenteerde Voyeurs II. Een vijftal componisten schreef een korte compositie op het thema kinderdromen. Elke compositie was het startpunt voor een kleine theaterproductie waarbij de vijf componisten nauw samenwerkten met vijf regisseurs uit het jeugdtheater.

2. BESTUUR

De samenstelling van het bestuur van de Stichting Holland Festival zag er als volgt uit:

Prof.dr. A. van der Zwan, voorzitter
Prof. L.C. van Zutphen, penningmeester
Ph. van Tijn, secretaris
Drs. K.M.T. Ex
F. de Ruiter

De bestuursleden Ex en De Ruiter werden herkozen voor een nieuwe zittingsperiode van drie jaar. Het bestuur kwam in 1993 vijf maal in vergadering bijeen en wel op 21 januari, 21 april, 7 juli, 28 september en 8 december. Tot de belangrijkste aandachtspunten behoorden de volgende onderwerpen:

Zakelijk directeurschap

Na ampel overleg heeft het bestuur besloten de zakelijke leiding in handen te leggen van de directeur en wel voor de huidige duur van diens directoraat bij het Holland Festival. De directeur wordt daarbij bijgestaan door een drietal afdelingshoofden, te weten het hoofd productie, het hoofd administratie en het hoofd publiciteit. Ten behoeve van dit managementteam stelt de directeur een taakverdeling op. De functie van zakelijk leider als dusdanig komt te vervallen voor de duur van de contractperiode van de huidige directeur. Het hoofd productie wordt aangemerkt als primus inter pares onder de afdelingshoofden en geldt als tweede persoon in het bedrijf. Deze functionaris (hieronder aan te duiden als de functionaris) krijgt opdracht bij ontstentenis van de directeur de honneurs waar te nemen en deze te vervangen. Beleidsbeslissingen blijven voorbehouden aan de directeur. Tezamen met de directeur en het hoofd administratie is de functionaris medeverantwoordelijk voor de bewaking van de festivalbegroting.

Holland Dance Festival

Van 14 tot en met 24 oktober 1993 werd in Den Haag het vierde Holland Dance Festival gehouden. Per 1 september 1993 werden de activiteiten overgenomen door de per die datum opgerichte Stichting Holland Dance Festival. Per 1 september is tevens de verantwoordelijkheid voor dit festival, die tot dan toe bij het Holland Festival berustte, aan de nieuwe stichting overgedragen. Tot nader vast te stellen datum in 1994 verleent het Holland Festival aan het Holland Dance Festival een facilitaire ondersteuning op basis van een vast maandbedrag. Voor uitgebreide informatie over het Holland Dance Festival 1993 wordt verwezen naar het verslag hiervan.

Buitenlands bezoek

In 1993 was ruim 8% van de bezoekers uit het buitenland afkomstig, wat overeenkomt met bijna 5.000 mensen. De landen die specifieke aandacht hebben gekregen zijn België, Duitsland, Frankrijk en Italië. Het aantal bezoekers uit Duitsland is ten opzichte van 1992 verviervoudigd en de samenwerking met het 'Institut für Bildungsreisen' wordt dan ook voortgezet. Mede gezien de interne problematiek van Italië hebben weinig Italianen het Holland Festival bezocht en in 1994 zal dit land geen speerpunt meer vormen. Contacten met een tiental van de belangrijkste festivals van Europa hebben er toe geleid dat met ingang van 1994 sprake zal zijn van een intensieve samenwerking op het gebied van informatieverstrekking.

Financiën

a. eigen inkomsten/sponsors

Naast de vaste subsidies van de landelijke en stedelijke overheden, te weten het Ministerie van WVC met een bedrag ad f 1.929.287,--, het Ministerie van Economische Zaken met een bedrag ad f 750.000,-- en de gemeente Amsterdam met een bedrag van f 855.570,--, kon het Holland Festival in 1993 over een substantieel bedrag aan eigen inkomsten beschikken. Naast een recette van ongeveer f 712.500,-- kwam een bedrag binnen van meer dan 1,5 miljoen gulden aan o.a. sponsorbijdragen (f 862.763,--), gelden van fondsen (f 416.000,--) en bijdragen van de Holland Festival Vriendenkring (f 125.000,--). Daarenboven was er een bijdrage aan radio-inkomsten van f 265.500,-- en televisie-inkomsten ad f 612.520,-- (dit laatste betrof de coproductie *Antigone*).

De volgende sponsors steunden in 1993 het Holland Festival:

Koninklijke PTT Nederland NV, De Volkskrant b.v., Dommelsche Bierbrouwerij B.V., IBM Nederland N.V., B.V. Weekbladpers, Drukkerijen de Bussy Ellerman Harms bv, Motivaction, Fiat Auto Nederland b.v., Vereniging Buma/Stichting Stenra, Garuda Indonesia, Indover Bank, NCM-Holding N.V..

Daarenboven werd het festival op incidentele basis gesteund door het Ministerie van Buitenlandse Zaken, het Prins Bernhard Fonds, het Goethe-Institut Amsterdam en de Stichting VSB Fonds/VSB Bank.

De volgende bedrijven waren in 1993 lid van de Holland Festival Vriendenkring:

Alcatel Nederland bv, Delta Lloyd Verzekeringsgroep NV, IBM Nederland N.V., ING Bank, Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam, Koninklijke Ahold nv, Koninklijke Nederlandse Toeristenbond ANWB, Koninklijke PTT Nederland NV, KPMG Klynveld, Nederlandsche Credietverzekering Maatschappij nv, NV Koninklijke Distilleerderijen Erven Lucas Bols, Sara Lee/DE N.V..

b. eigen vermogen

Het jaar 1993 werd met een positief resultaat afgesloten waarmee, net als in 1992, het negatief eigen vermogen van het Holland Festival kleiner is geworden. De bestemmingsreserve die in 1992 is gevormd, is in 1993 onaangesproken gebleven. Tenslotte kan nog worden gemeld dat voor manifestaties in het jubileumjaar 1995 een extra reservering is gemaakt.

c. liquiditeit

Net als in 1992 is ook in 1993 het kredietlimiet bij onze huishank niet overschreden. Er was sprake van een gezonde liquiditeitspositie.

d. investeringen

In 1993 werd een nieuw automatiseringssysteem aangeschaft aangezien de oude apparatuur in meerdere opzichten niet goed meer functioneerde en als verouderd moest worden beschouwd.

De cijfers

In 1993 presenteerde het Holland Festival 32 afzonderlijke produkties, met een totaal van 72 voorstellingen. De totale stoelencapaciteit was ongeveer 66.000; het aantal bezoeken bedroeg 60.000 (inclusief de niet-eigen produkties). Dit komt overeen met een gemiddelde bezetting van 91%.

Onderverdeeld naar discipline ziet een en ander er als volgt uit:

Discipline	Produkties	Voorstellingen	Capaciteit	Bezoeken	Bez. %
Opera	6	21	26.956	26.727	99
Concerten/recitals	11	11	16.899	13.439	80
Dans	5	15	12.134	11.827	97
Theater	5	10	5.437	4.105	76
Jeugdtheater	1	7	1.190	1.166	98
Niet-westers	4	8	3.560	3.144	88
Totaal	32	72	66.176	60.408	91

3. ORGANISATIE

Vanaf medio maart 1993 het dienstverband van Carla Hazewindus beëindigd.

Vanaf 1 januari 1993 is Marja Molewijk in vaste dienst.

In 1993 hadden de volgende medewerkers een vast dienstverband:

1	Sylvia van Dijk	100%	financiële administratie
2	Marc Jonkers	60%	programmeur dans
3	Marja Molewijk	100%	productie
4	Babs van Overbeek	100%	pers
5	Saskia Roggeveen	90%	publiciteit/kaartenbureau
6	Elmer Schönberger	40%	programmeur muziek
7	Gabriëlle Schretzmeijer	100%	financiële administratie
8	Monica van Steen	100%	productie
9	Els Visscher	100%	secretariaat
10	Jan van Vlijmen	100%	directeur

In 1993 hadden de volgende medewerkers een tijdelijk dienstverband:

Yara Cavalcanti	secretariaat/productie Holland Dance Festival
Judith Dubbeld	secretariaat
Sigi Giesler	productie
Roy van de Graaf	publiciteit
Louis Helmer	publiciteit/productieleiding Holland Dance Festival
Peter Janssen	publiciteit
Marijke van der Kind	publiciteit/kaartenbureau
Henny Knap-Go	secretariaat/archief
Edith van Westerop	publiciteit/kaartenbureau

Voor en tijdens het festival werd gedurende een korte periode een beroep gedaan op:

Lieselotte van den Akker (stage)

Annebeth van Damme

Caroline van Gastel

Olaf Hendriks

Patrick Hoogenberg

Martine van Lingen

Marion Savenije (stage)

Carly van Wierssum

en vele anderen.

Amsterdam, 31 maart 1994

Prof.dr. A. van der Zwan
voorzitter

Prof. L.C. van Zutphen
penningmeester

Ph. van Tijn
secretaris

EXPLOITATIEOVERZICHT

A S T E N	1993 begroting f	exploitatie f
PERSONEEL	960.000	945.282
HUISVESTING	95.000	94.218
BUREAUKOSTEN (totaal)	<u>495.000</u>	<u>417.154</u>
kantoorkosten	245.000	240.886
verwervingskosten	185.000	129.135
financieringskosten	65.000	47.133
ACTIVITEITEN (totaal)	<u>3.530.000</u>	<u>4.338.028</u>
.1 produktiekosten	3.403.000	4.338.028
onvoorzien	127.000	0
PUBLICITEIT	<u>800.000</u>	<u>727.543</u>
alg. publiciteit	655.000	577.075
almanak/progr.boeken	145.000	150.468
buitengewone lasten	0	349.541
TOTALE LASTEN	5.880.000	6.871.766

A T E N

INKOMSTEN (totaal)	<u>1.960.500</u>	<u>2.628.120</u>
.1 publieksink.	653.000	712.337
.2 sponsoring cash	650.000	620.263
sponsoring natura	242.500	242.500
.3 overige ink. binn.:		
radio/tv	250.000	878.020
doorberekingen	15.000	0
HF Kring	150.000	125.000
CNM	0	50.000
SUBSIDIES (totaal)	<u>4.469.600</u>	<u>4.595.983</u>
WVC/K	1.929.000	1.929.287
WAGGS	45.000	105.908
WVC/BIS	300.000	300.000
EZ	750.000	750.000
Asd/K	855.600	855.570
Asd/EZ	100.000	100.000
diverse subsidies NL:		
PBF	210.000	210.000
VSB-fonds	150.000	150.000
overig	30.000	89.118
subsidies buitenland	100.000	106.100
inkomsten publiciteit	125.000	146.151
buitengewone baten	0	527.124
TOTALE BATEN	6.555.100	7.897.378
SALDO voor aflossing	675.100	1.025.612
Aflossing	612.500	612.500
SALDO na aflossing	62.600	413.112

PERSREACTIES

HOLLAND FESTIVAL 1993

OPERA

PELLEAS ET MELISANDE: CLAUDE DEBUSSY

Pelléas et Mélisande als televisiedrama

(...) Het Rotterdams Philharmonisch Orkest o.l.v. Simon Rattle leverde zulk verfijnd, genuanceerd, ingehouden, maar spannend spel, dat je geboeid naar de voorstelling bleef kijken.

Algemeen Dagblad, 3 juni 1993, Doron Nagan

Holland Festival begint met luid bejubelde Pelléas

(...) Wat we in het Amsterdamse Muziektheater zien is een beeld van de Amerikaanse samenleving, die in de ogen van Sellars tot het uiterste is gegaan. (...) Muzikaal en vocaal is deze Pelléas en Mélisande een wonder.

NRC Handelsblad, 2 juni 1993, Kasper Jansen

THE CAVE: STEVE REICH

Izaak en Ismaël op tv bij Oprah

Steve Reich's The Cave levert gloeikop aan nieuwe ideeën op

(...) The Cave is nieuw, mooi, spannend en bovendien gaat het -de god van Abraham, Izaak en Ismaël zij gedankt- ook nog ergens over.

... verplicht voor ieder die zich ook maar even interesseert voor muziek, theater en de rest van de wereld.

De Volkskrant, 5 juni 1993, Martin Schouten

The Cave: een muzikale ramp

(...) The Cave heeft niets te bieden: niet als documentaire, niet als theatervorm en niet als opera. Het is een overbodig en oppervlakkig project. Muzikaal is het evenmin interessant...

Algemeen Dagblad, 8 juni 1993, Oswin Schneeweisz

LES TROYENS: HECTOR BERLIOZ

Verheven en verpletterend

(...) indrukwekkend korps topvocalisten, een overdonderend Groot Omroepkoor en een op Berlijns niveau strijkend en blazend Radio Filharmonisch Orkest onder leiding van Edo de Waart.

Het Parool, 7 juni 1993, Bas van Putten

Les Troyens overweldigend

(...) Les Troyens is een groots en meeslepend werk en de overweldigende uitvoering onder Edo de Waart deed volledig recht aan alle aspecten daarvan...

NRC Handelsblad, 7 juni 1993, Kasper Jansen

LE NOZZE DI FIGARO: WOLFGANG AMADEUS MOZART

Gardiners Nozze is felle, echte komedie

(...) De musici van de English Baroque Soloists waren, zoals altijd, perfect. De oude instrumenten lieten een rijkdom aan klankkleuren horen.

NRC Handelsblad, 21 juni 1993, Paul Lutikhuis

Onzin aanstekelijk door virtuositeit

(...) Vanaf de eerste maten van de 'Sinfonia' is duidelijk dat we geen verzameling muzikale evergreens voorgezet zullen krijgen, maar een muzikaal bouwwerk, waarin over iedere noot is nagedacht alsof het de constructie van een hoogst verfijnd apparaat betrof.

De Volkskrant, 21 juni 1993, Michaël Zeeman

ANTIGONE: TON DE LEEUW

Antigone hoogtepunt van Holland Festival

In de desolate ruimte van de Westergasfabriek heeft componist Ton de Leeuw met zijn opera Antigone gezorgd voor het hoogtepunt van het Holland Festival. (...) De sfeer is sacraal en tegelijkertijd geeft de muziek diepte aan de handeling op het toneel.

Algemeen Dagblad, 28 juni 1993, Oswin Schneeweisz

Antigone als een meesterlijk passiespel

(...) Binnen het vertrouwde De Leeuw-vocabulaire - (..) - verschijnen toch weer nieuwe, tartender samenklanken en texturen. (...) De musici van het Radio Kamerorkest komen onder aanvoering van De Leeuw's achternaamgenoot Reinbert tot fijnzinnig en precies spel.

De Volkskrant, 28 juni 1993, Frits van der Waa

MUZIEK

RADIO KAMERORKEST EN GROOT OMROEPKOOR / CAPELLA AMSTERDAM: WERKEN VAN POUSSEUR, DE LEEUW EN BARTHOLOMÉE

Goedkope Górecki

(...) een compleet complex klankweefsel, waarin de oorspronkelijke melodieën en harmonieën meestal slechts in ontwrichtbare vorm hoorbaar zijn.

Het Parool, 14 juni 1993, Erik Voermans

Een Schumann-bewerking met teveel pretenties

(...) 'Dichterliebesreigentraum' zit technisch knap in elkaar en dat kwam in de bewonderenswaardige uitvoering o.l.v. de Belgische dirigent Pierre Bartholoméé ook heel duidelijk over.

Haagsche Courant, 12 juni 1993, Aad van der Ven

NIEUW ENSEMBLE: WERKEN VAN TON DE LEEUW

Nieuwe Ton de Leeuw: heerlijk, briljant werk

(...) Ontspannen muziek lijkt uit een ver verleden afkomstig, maar die van Ton de Leeuw vormt een uitzondering: wars van expansiedrift, bescheiden en introvert, sterk in zijn eenheid van uitdrukking en vormgeving, muziek met stijl.

NRC Handelsblad, 14 juni 1993, Ernst Vermeulen

Heldere en toch veelvormige eenvoud in De Leeuw-programma

(...) verrassend hoe geraffineerd hij omspringt met het specifieke timbre-palet van het Nieuw Ensemble.

De Volkskrant, 15 juni 1993, Frits van der Waa

SCHÖNBERG ENSEMBLE EN NEDERLANDS KAMERKOOR: WERKEN VAN GOEBAIDOELINA, GORECKI EN TON DE LEEUW

Górecki blijft ondanks de suggestie van diepte steken in oppervlakte

(...) Górecki's muziek zou de uitdrukking zijn van een ongecompliceerd levensgevoel.... zijn kleine requiem mist diepere lagen, die deze argeloze wereld alleen maar suggereren en juist daardoor tot leven brengen. (...) Net als in eerdere composities toonde Goebaidoelina zich verbazend inventief in het verzinnen van nieuwe klanken.

NRC Handelsblad, 14 juni 1993, Peter Peters

Lichte kost van Górecki ontsiert intens concert

(...) De zo succesvolle Henryk Górecki heeft met zijn 'Kleines Requiem für eine Polka' een nieuw deeltje aan zijn muzikale Bouquetreeks toegevoegd.(...) Waar Goebaidoelina letterlijk de ruimte vult, tast De Leeuw met zijn open textuur diezelfde ruimte af... maar beiden laten een diepzinnigheid zien, die boven het puur muzikale uitstijgt.

De Volkskrant, 14 juni 1993, Jacqueline Oskamp

RADIO SYMFONIE ORKEST EN GROOT OMROEPKOOR: WERKEN VAN GORECKI, FELDMAN EN TORKE

Górecki grote trekpleister

(...) Het Radio Symfonie Orkest en het Groot Omroepkoor geleid door Kenneth Montgomery kregen terecht langdurige enthousiaste bijval van het publiek en van de tevreden ogende componist.

Trouw, 19 juni 1993, Ralph Degens

Met Górecki naar hoger sferen

(...) Wat Torke, Feldman en Górecki met elkaar verbindt is de manier waarop ze muzikale texturen uitbuiten tot ze een onscheidbaar geheel vormen met de muzikale mededeling.(...) Górecki's muziek heeft iets van een kaartenhuis, dat met geen mogelijkheid omver te krijgen is

De Volkskrant, 19 juni 1993, Frits van der Waa

RADIO FILHARMONISCH ORKEST: WERKEN VAN MACKAY, HARRISON EN GORECKI

Górecki's Derde kabbelt klaaglijk, babbelt behaaglijk

(...) Górecki's muziek is streng van constructie maar niet cerebraal, emotioneel maar niet pathetisch. Górecki is omhooggevallen, maar integer, en succes mag hem dan ook niet misgund worden.

De Volkskrant, 29 juni 1993, Frits van der Waa

Górecki's 'Symfonie der Klaagzangen' lijdt onder herhalingsdrift

(...) In de instrumentatie overheersen de strijkersgroepen, en het moet gezegd: daarmee weet Górecki vaak verrassend schone 'orgelende' sonoriteiten uit het orkest te halen.

Trouw, 29 juni 1993, Ralph Degens

DE EBONY BAND: WERKEN VAN GRAETTINGER, RUGOLO EN MARKS

Bizar en grillig

(...) De Ebony Band, uitgebreid tot bijna vijftig musici, schreeuwde en gierde, zo hard als maar mogelijk is met akoestische instrumenten.

Het Parool, 7 juni 1993, Jeroen de Valk

Muziek Graettinger: zeldzame diamant

(...) Het was een grandioos idee om Graettingers muziek in het Holland Festival op te nemen. (...) Naar Graettingers muziek luister je met open mond- van verbazing en opwinding.

Algemeen Dagblad, 8 juni 1993, Doron Nagan

MARATHON-CONCERT: AMERIKAANSE MUZIEK

Vrolijke marathon in Holland Festival

Tot nu toe het leukste programma met hedendaagse muziek bracht het Holland Festival in het Amsterdamse Paradiso (...) een vrolijk geprogrammeerde, kakelbonte stoet van stukken (...) eindelijk weer eens een beetje ouderwetse festivalsfeer.

De Telegraaf, 21 juni 1993, Roeland Hazendonk

Baanbrekende Bang On A Can deelt weinig tikken uit

(...) Een cultuur die openheid of experimenten uit de weg gaat is gedoemd tot steriliteit. En juist daarom hoort een dergelijk concert thuis in het Holland Festival.

De Volkskrant, 21 juni 1993, Frits van der Waa

KONINKLIJK CONCERTGEBOUWORKEST: LEONARD BERNSTEIN

Concertgebouworkest met weinig swing over Broadway

(...) Roberta Alexander zorgde met ontwapenende flair voor professioneel entertainment.

De Telegraaf, 21 juni 1993, Thiemo Wind

Concertgebouworkest in RAI met 'music for the millions'

(...) De stukken, waarin het orkest zich alleen liet horen stonden in het teken van luidruchtige feestelijkheid.

Haarlems Dagblad, 21 juni 1993, Albert Brüggen

**SYMFONISCH ORKEST EN KOOR VAN DE VLAAMSE OPERA: WERKEN
VAN JOHANN SEBASTIAN BACH, LUDWIG VAN BEETHOVEN EN IGOR
STRAVINSKY**

Revanche na rommelig begin

(...) De strengheid van Stravinsky's eerste volledige twaalftoonswerk kwam voortreffelijk over, met op de juiste plaatsen ruimte voor mildheid.

Trouw, 21 juni 1993, Peter van der Lint

Bach en Beethoven lijden in bewerkingen

(...) (Präludium und Fuge in Es) Het door het Symfonisch Orkest van Vlaanderen in het Holland Festival markant en contrastrijk uitgevoerde resultaat, maakte dat ook in muziek eenvoud de middelen siert.

NRC Handelsblad, 21 juni 1993, Wenneke Savenije

**KLAS TORSTENSSON PROGRAMMA: KAMERMUZIEK VAN KLAS
TORSTENSSON**

Klas Torstensson: demonisch maar ook licht en lyrisch

(...) spanning verwekkende akkoorden waar hij maar niet van los kan komen, waarvan hij hamerend bezit neemt, Torstensson kruipt als het ware in een klank.

NRC Handelsblad, 29 juni 1993, Ernst Vermeulen

Holland Festival sluit met oorverdovend muziekfeest

(...) (Urban Solo, sopraan; Charlotte Riedijk) ..het mooiste was nog de manier waarop zij boven haar hoofd met een strijkstok een klokje aanstreek. Met een bezwerende blik, als betrof het een toverbol, liet ze de toon uitklinken, om hem vervolgens met haar eigen stem over te nemen.

De Volkskrant, 2 juli 1993, Jacqueline Oskamp

**RADIO SYMFONIE ORKEST EN GROOT OMROEPKOOR: WERKEN VAN
GORECKI, TORSTENSSON, IVES EN VARESE**

Spectaculaire Torstensson

Niemand hier te lande schrijft zulke prachtig weerbarstige muziek als Klas Torstensson.(...) Pesko stuwde het orkest in deze meedogenloze geluidsorgieën op tot de grootst mogelijke intensiteit.

Het Parool, 30 juni 1993, Erik Voermans

Radio Symfonie Orkest als heuse machinekamer

(...) Met Torstensson als grote ontdekking en twee vroeg-20ste-eeuwse meesterwerken van Ives en Varèse was het laatste concert in het Holland Festival 1993 misschien wel het interessantste en zeker het opwindendste.

Haagschse Courant, 30 juni 1993, Aad van der Ven

MELODIEN FUR CARILLON: MAURICIO KAGEL

Een eigenaardig Kagel-concert van zestig seconden en zestien pauzes

(...) Tussen de flexibele ritmische patronen en de scherpe samenklanken vlecht Kagel steeds reminiscenties aan het traditionele beiaardrepertoire

De Volkskrant, 4 juni 1993, Frits van der Waa

DANS

ROSAS ALBUM

'Rosas Album' is knap eerbetoon en ontkent vluchtigheid van dans
(...) Sorgeloos maakt de geraffineerde indruk documentair te werk te zijn gegaan en zich over compositie noch kadering het hoofd gebroken te hebben, maar intussen vertoont foto na foto een eigen focus en keuze en een prachtig evenwicht in beweging en tonen en licht en donker.
NRC Handelsblad, 2 juni 1993, Pieter Kottman

ROSAS: ROSAS DANST ROSAS, FASE EN ERTS

Vroegere De Keersmaeker nog lang niet versleten
(...) Erts is met zoveel inzicht in de muziek gemaakt, dat het je eigen begrip ervoor vergroot. (...) Goed werk van het Holland Festival om een aantal episoden uit het feuilleton van De Keersmaeker na elkaar te presenteren.
De Volkskrant, 21 juni 1993, Ariejan Korteweg

'Fase' en 'Rosas danst Rosas' blijken na tien jaar nog ijzersterk
Beide stukken blijken ruim een decennium later nog bijzonder sterk, krachtiger zelfs. In feite zijn het klassiekers binnen het genre minimal dance...
Trouw, 16 juni 1993, Isabelle Lanz

ROSAS: BACH/CREATIE

Emoties en vloeiende bewegingen
Verrassend ballet van De Keersmaeker in Holland Festival
(...) Bach/Creatie 1993 is een prachtig gaaf, afgerond werk waarin dans, muziek, belichting en toneelbeeld een volstrekte eenheid vormen, terwijl er toch die prikkelende en voorspelbare elementen in zitten die spanning opbouwen en vasthouden.
NRC Handelsblad, 28 juni 1993, Ine Rietstap

Bach zet De Keersmaeker aan tot nieuwe sprong voorwaarts
(...) In combinatie met de subtiele interpretaties door pianist Jos van Immerseel vormt dit programma van het vijf dansers sterke Rosas een subliem sluitstuk van de dansvoorstellingen in het Holland Festival 1993.
Haagsche Courant, 28 juni 1993, Nico S. de Wal

NEDERLANDS DANS THEATER: WHEREABOUTS UNKNOWN EN
STEPPING STONES VAN JIRI KYLIAN

Kylián voegt een magistraal werk toe aan oeuvre

(...) Vooral ook door de prachtige bewegingen is Stepping Stones een aanwinst en vormt het een fraaie opmaat voor het nieuwe ballet Whereabouts Unknown. Dit magistrale werk behoort tot de toppers in Kylián's oeuvre.
De Volkskrant, 4 juni 1993, Luuk Utrecht

Jirí Kylián toont zijn genialiteit in twee nieuwe choreografieën

(...) Beide nieuwe werken combineren esthetiek met steeds weer verrassende onorthodoxe elementen. (...) waar het werkelijk om gaat is veel te omvattend om zich in het bestek van een kranterecensie te laten beschrijven. (...) Ik vond het een adembenemende voorstelling.
NRC Handelsblad, 4 juni 1993, Ine Rietstap

THEATER

NATIONAAL THEATER CRAIOVA: UBU ROI MET SCENES UIT MACBETH

Ubu Roi heel expressief en vermakelijk

(...) Het Roemeense gezelschap heeft van Ubu Roi een bewegelijke, expressieve en vermakelijke voorstelling gemaakt.

Algemeen Dagblad, 7 juni 1993, Nicole Bliet

Stoffig Avantgardisme in Roemeense Ubu Roi

(...) De voorstelling is een luidruchtige Jan Klaassen-poppenkast, hoogst infantiel, met iedere seconde een nieuwe coup de théâtre, en een ludieke verplaatsing van de handeling naar de foyer tijdens de pauze. (...) Het Holland Festival legt zich kennelijk toe op curiosa uit de oude doos.

NRC Handelsblad, 5 juni 1993, Pieter Kottman

PICCOLO THEATRO DI MILANO: LE BARUFFE CHIOZZOTTE

Oubollige klucht met kijvende kantklosters

(...) Het nadrukkelijke en Jan Klaassen-achtige spel heeft van deze voorstelling een oubollige klucht gemaakt (...) Je vraagt je werkelijk af wat het Holland Festival heeft bezielde om deze produktie hierheen te halen.

NRC Handelsblad, 10 juni 1993, Pieter Kottman

Een hele avond ruzie

(...) Strehler in het Holland Festival: een aardig stukje museale theaterkunst.

Algemeen Dagblad, 11 juni 1993, Eddy Geerlings

DEUTSCHES THEATER BERLIN: DER ZERBROCHNE KRUG

Kleist-komedie mist het avontuur

(...) Langhoff onderkent de nog steeds als actueel geldende thematieken en onderstreept het met zichtbaar plezier.

Haagsche Courant, 18 juni 1993, Max Smith

Een groot vakmanschap

Dat was nog eens een voorstelling het Holland Festival waardig.(...) Hier is een regisseur bezig, die zich realiseert hoe een opvoering van een klassiek stuk in de traditie geplaatst moet worden, zonder dat er museumtoneel ontstaat.

Het Parool, 17 juni 1993, Hans van den Bergh

DEUTSCHES THEATER BERLIN: EIN MONAT AUF DEM LANDE

Deutsches Theater: ouderwets maar nooit belegen

(...) Fris en sprankelend blijft het tot de laatste snik.

Algemeen Dagblad, 21 juni 1993, Nicole Bliet

'Maand op het land' al zes jaar vers

(...) Regisseur Thomas Langhoff probeert geen moment de schrijver zijn wil of fantasie op te leggen, maar past zich met kennelijke liefde bij diens bedoelingen aan.

De Telegraaf, 14 juni 1993, Peter Liefhebber

DEUTSCHES THEATER BERLIN: DIE REDE AN DEN KLEINEN MANN

Duits Theater hekelt de strooplikkende kleine man

(...) Kirchner beschikt over een enorm arsenaal aan expressiemiddelen, waar hij smaakvol mee omgaat.

NRC Handelsblad, 18 juni 1993, Anneriek de Jong

Dwingende aansporing voor de kleine man

(...) Hij is een meeslepend redenaar en tegelijkertijd een groot acteur die in de anderhalf uur durende alleenspraak zonder pauze de sterk wisselende gemoedsstemmingen steeds weer pakkend tot uitdrukking brengt..

Amersfoortse Courant, 18 juni 1993, Max Smith

HUIS AAN DE AMSTEL: VOYEURS 2

Theaterverschrikking voor kinderen

(...) De produktie pakte uit als een kleine verschrikking. In de hete concertzaal, (...) kregen we een onsamenhangende reeks tafereeltjes voorgeschoteld, elk afzonderlijk zonder kop of staart en over het algemeen zeer matig van inhoud en goeddeels klunzig uitgevoerd.

Het Parool, 7 juni 1993, Hans van den Bergh

Bevlogen theaterconcert in labyrint van de droom

Verbazingwekkend goed huwelijk tussen theater en muziek

(...) bevlogen schouwspel waarin muziek en theater elkaar oneindig veel te bieden hebben. (...) Voyeurs 2 had een pretentieuze onderneming kunnen worden, maar daarvan is gelukkig niets te bespeuren. De voorstelling spettert van geestdrift en kan met recht een feestje worden genoemd.

De Volkskrant, 7 juni 1993, Marian Buijs en Frits van der Waa

MUZIEK EN DANS UIT INDONESIE

Weemoedige rituele muziek van West-Java

(...) Een waardige afsluiting van het Indonesië-onderdeel in het Holland Festival, waarin traditionele podiumkunst van hoog gehalte werd afgewisseld met volkse ceremoniën van de Batak en de Dayan.

De Volkskrant, 22 juni 1993, Peter van Amstel

Indonesische muziek en dans: tussen kunst, nationalisme en ritueel

(...) (Java) Expressieve rijkdom en raffinement kenmerken hun dans, maar tegelijkertijd valt in deze voorstelling een zekere soberheid op: de kostuums zijn vrij van overdaad, de zangstijl is bescheiden.

NRC Handelsblad, 17 juni 1993, Elsje Plantema

FILM

KLASSIEKE MEESTERS: DIRIGENTEN OP HET WITTE DOEK

Films kunnen het mysterie van het dirigeren niet oplossen

(...) Ook al ziet men fameuze dirigenten repeteren en dirigeren, het blijft een raadsel hoe precies het uiteindelijke resultaat in de concertzaal of in de opnamestudio precies wordt bereikt.

NRC Handelsblad, 2 juni 1993, Kasper Jansen

Oude meesters zijn arrogant

(...) De opnamen bieden natuurlijk niet alleen een soms onthullende blik op hun persoonlijkheden. Ondanks de soms magere geluidskwaliteit valt er ook muzikaal het nodige te genieten...

Leidsch Dagblad, 29 mei 1993, Françoise Ledeboer